

RAHMÂNİYYE

(الرحمانية)

Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının

Sîdî Muhammed

b. Abdurrahman el-Gaşûlî'ye

(ö. 1208/1794)

nisbet edilen bir kolu.

Sîdî Muhammed b. Abdurrahman, Cezayir şehrinin doğusundaki Berberî Gaştûle kabilesinin Âyt İsmâil koluna mensuptur. Soy Fas'ta ilk İslâm devletini kuran İdrîsîler'e dayanır. İlk eğitimi Curcura'daki zâviyede Seyyid Hüseyin b. A'râb'dan aldıktan sonra tahsiline Şeyh Muhammed b. Ebû'l-Kâsım et-Tâcdîvî'nin yanında devam etti. 1740'ta hac dönüşü Kahire'de kalıp eğitimini Ezher'de sürdürdü. Daha sonraki yıllarda Mâlikî fakih olarak tanınan ve Halvetiyye tarikatının Dirdîriyye kolunu kuracak olan arkadaşı Ahmed b. Muhammed ed-Derdîr vasıtasıyla Ezher ulemâsının reisi Seyyid Muhammed b. Sâlim el-Hifnî'nin öğrencileri arasına katıldı; aynı zamanda Halvetiyye'nin Hifniyye kolunun kurucusu olan bu zata mürid oldu. Şeyhi tarafından tarikat faaliyetleri için Sudan'ın batısındaki Dârfûr'a, oradan da Hindistan'a gönderildi. Altı yıl sonra Kahire'ye döndüğünde Hifnî onu halife tayin edip memleketi Cezayir'e yolladı. 1177 (1763-64) veya 1183 (1769-70) yılında doğup büyüdüğü köye gelerek Mağrib'de ilk Halvetî zâviyesini açtı ve çok sayıda mürid edindi. Kabîliye bölgesine yayılan şöhreti oradaki diğer tarikat mensuplarını rahatsız etmeye başlayınca 1790'lı yılların başında bölgeden ayrılarak Hâmme'ye yerleşti ve faaliyetleriyle bütün Cezayir üzerinde etkili olmaya başladı. Burada da halkın dinî yaşantısını yanlış yönlendirdiği yolunda artan muhalefet üzerine Cezayir şehri Mâlikî müftüsü Seyyid el-Hâc Ali b. Emîn başkanlığındaki meclis tarafından muhakeme edildi, yanlış bir fikrinin ve davranışının olmadığına karar verildi. Bu olayın ardından Cezayir beylerbeyi onu sarayına davet ederek onurlandırdı. 1208'de (1794) vefat eden Muhammed b. Abdurrahman biri köyünde, diğeri Hâmme'de iki kabrinin bulunması dolayısıyla "Ebû Kabreyin" lakabıyla anılmıştır. Kaynakların çoğunda şeyhin, köyünde ölüp buraya defnedildiği kaydedilmektedir.

Rahmâniyye tarikatının silsilesi Muhammed b. Abdurrahman'ın şeyhi Muhammed b. Sâlim el-Hifnî'de Halvetiyye'nin Hifniyye koluyla birleşir. Hifniyye Bekriyye'nin, Bekriyye Karabaşîyye'nin, Karabaşîyye de

Halvetiyye-Şâbâniyye'nin bir şubesidir. Muhammed b. Abdurrahman'dan sonra Âyt İsmâil'deki zâviye Rahmâniyye'nin merkez zâviyesi olarak kabul edilmiş ve makamına damadı Ali b. İsâ el-Mağribî geçmiştir. Onun döneminde ülkenin her tarafında açılan zâviyelerle Rahmâniyye, Cezayir'in en yaygın tarikatı haline gelmiş ve etkisi Tunus eyaletine kadar ulaşmıştır. Bu dönemde Tunus'un Nefta şehrindeki zâviyede faaliyet gösteren halifesi Şeyh Mustafa b. Muhammed b. Azzûz ile birlikte tarikatı Azzûziyye diye anılan bir kol meydana gelmiştir. Ali b. İsâ'nın vefatından (1835) sonra Rahmâniyye silsilesi Seyyid Ebû'l-Kâsım, Seyyid el-Hâc Beşîr el-Fâsî, Muhammed b. Ebû'l-Kâsım, el-Hâc Ammâr, Seyyid Muhammed el-Cehdî ve Muhammed Ameziyân b. Haddâd şeklinde devam etmiştir.

1830 yılında Fransa'nın Cezayir'i işgali sürecinde Rahmâniyye, Fransızlar'a karşı en fazla direniş gösteren tarikat oldu. Tarikatın Bû Saâde'de bulunan Hâmil Zâviyesi şeyhi Muhammed b. Ebû'l-Kâsım direnişin en önemli isimlerinden Abdülkâdir el-Cezâirî'ye destek verdi. 1856'da başlatılan direnişte müridlerini silâhlandırarak mücadeleye katılan Şeyh el-Hâc Ammâr ertesi yıl geri çekilmek zorunda kaldı ve Cezayir'i terk edip Tunus'a yerleşti. 1870'te ortaya çıkan Muhammed el-Mukrânî'nin baş kaldırısına da en büyük desteği Saddûk Zâviyesi şeyhi Muhammed Ameziyân b. Haddâd ve oğlu Şeyh Azîz verdi. Fransızlar bu isyanı ancak 85.000 askerden oluşan bir ordu sevk ederek kanlı bir şekilde bastırabildiler. Fransızlar'ın tutuklayıp hapsedtikleri Şeyh Muhammed Ameziyân 1873'te hâpiste ölünce makamına oğlu Şeyh Azîz geçti. Fransızlar, bu isyandan sorumlu tuttukları Şeyh Azîz'i de babası gibi hapsedip Saddûk Zâviyesi'ni yıktılar ve şeyhi Büyük Okyanus'taki sömürgelerinden Yeni Kaledonya adasına sürdüler. Şeyh Azîz buradan gizlice kaçmayı başarıp Arabistan'a gitti ve Cidde'de yaşamaya başladı. Yaptıklarından pişmanlık duyduğuna Fransızlar'ı inandırması üzerine 1895'te tedavi olmak amacıyla Paris'e gitmesine izin verildi. Kısa bir süre sonra ülkesine döndü. 1897 yılında vefat etti ve Kostantine şehrinde defnedildi. Fransız sömürge idarecileri, Cezayir'de karşılaştıkları bu baş kaldırdan sonra Hâmme'deki zâviyeye yerlilerin girişini yasaklayınca Rahmâniyye müntesipleri Hâmil'deki zâviyeyi ana zâviye olarak kabul etti. Bu zâviyenin şeyhi Seyyid Mustafa b. Ebû'l-Kâ-

sım, Cezayir sömürge valisiyle yaptığı görüşme sonunda Hâmme'deki zâviyenin tekrar açılmasını sağladı. Rahmâniyye mensuplarının 1897 yılında 156.214 kişi olarak tesbit edilen sayısı 1961'de 230.000 civarına ulaşmıştır. Müntesipleri daha çok Cezayiriler'den oluşan tarikatın en fazla yayıldığı yerler başta Kabîliye bölgesi olmak üzere Kostantine, Annâbe, Betna, Biskre ve Sahrâ'dır.

Rahmâniyye'nin zikir usulü Halvetiyye ile genelde aynı olmakla birlikte Muhammed b. Abdurrahman'ın bu usulde bazı değişiklikler yaptığı belirtilmektedir. Günlük zikir olarak toplu halde kelime-i tevhid cezbe gelinceye kadar 12.000-70.000 defa tekrarlanır, daha sonra üçer defa Allah, hû, hak, hay, kayyûm ve kakhâr isimleri zikredilir. Büyük zikir denilen haftalık zikir Hz. Peygamber'e salavat getirmekten ibarettir. Bu zikre perşembe günü öğleden sonra başlanıp cuma günü ikinci vaktine kadar devam edilir. Müridlerin virdleri istiâze, istiğfar, kelime-i şehâdet, Fâtiha sûresi ve bazı dualardan ibarettir. Muhammed b. Abdurrahman başta olmak üzere Rahmâniyye şeyhleri ve mensuplarının kaleme aldıkları eserlerin büyük bir kısmı yazma halindedir. Muhammed b. Bâştârzî'nin *er-Rahmâniyye* isimli eseri oğlu Mustafa'nın şerhiyle birlikte Jacques A. Cherbonneau tarafından *Journal asiatique*'te (1852) tanıtılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

L. Rinn, *Marabouts et Khouan: Etude sur l'Islam en Algérie*, Alger 1884, s. 454-480; B. G. Martin, *Muslim Brotherhoods in Nineteenth Century Africa*, Cambridge 1976, s. 39, 120; Abdurrahman b. Muhammed el-Cilâlî, *Târîhu'l-Cezâ'iri'l-'âm*, Beyrut 1400/1980, IV, 47-51; Ebû'l-Kâsım Sa'dullah, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, Cezayir 1981, I, 506-509; Hamdan Khojja, *Le Miroir*, Paris 1982, s. 50-52; O. Depont - X. Coppolan, *Les confréries religieuses musulmanes* (ed. M. J. Cambon), Paris 1987, s. 382-413; J. Clancy-Smith, "Between Cairo and the Algerian Kabylia: The Rahmaniyya Tariqa 1715-1800", *Muslim Travellers* (ed. D. F. Eickelman), London 1990, s. 200-216; a.m.f., "The Man with Two Tombs: Muhammad Ibn 'Abd al-Rahman, Founder of the Algerian Rahmaniyya, ca. 1715-1798", *Manifestation of Sainthood in Islam* (ed. G. M. Smith - W. Ernst), Istanbul 1993, s. 147-169; J. Ganiage, *Histoire contemporaine du Maghreb*, Paris 1994, s. 224; W. S. Haas, "The Zikr of the Rahmaniyya-Order in Algeria: A Psycho-Physiological Analysis", *MW*, XXXIII/1 (1943), s. 16-28; D. S. Margoliouth, "Rahmâniyye", *IA*, IX, 605-607; a.m.f., "Rahmâniyya", *El²* (Fr.), VIII, 413-414; Nâsirüddin Saïdûnî, "Cezayir", *DİA*, VII, 495; Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", a.e., XV, 393; Cengiz Kallek, "Hifnî", a.e., XVII, 478; Kerim Kara, "Karabaş Velî", a.e., XXIV, 370.

